

XULQI OG'IR O'SMIR YOSHDAGI BOLALAR BILAN ISHLASHNING ZAMONAVIY PSIXOLOGIK USULLARI

Aslanova Nodira Mirzakarimovna

Andijon viloyati Oltinko'l
tumani 6-umumta'lim maktabi
amaliyotchi psixologi

Annotatsiya. *Shaxs og'ir xulqini psixologik korrektsiyalash jarayoni kechiktirib bo'lmaz vazifa hisoblanadi. Sababi og'ir xulqning psixologik muammolarini amaliy yordam berish orqali hal qilish muhim hisoblanadi. Bunda barcha aloqador shaxslar, pedagog-psixolog hamda subyektning yaqin insonlari birgalikda ish olib borib, maqsadga erishishi tavsiya etiladi.*

Kalit so'zlar: *deviant xulq, shaxs, og'irlik, o'smirlar davri, suitsid, buzilish, metod, psixik jarayonlar, muloqot, ong, tafakkur, mulohaza, ruhiy holat, tushkunlik.*

KIRISH

Xolerik temperamentdagi o'smirlar chaqqon, xarakatchan, qo'zg'aluvchan bo'ladilar. Ularda barcha jarayonlar tez sodir bo'ladi. Bu tipdagi o'smirlar hissiyotlari kuchli, yorqin ifodalanib tez paydo bo'ladi, ba'zan kayfiyati keskin o'zgaradi. Xolerik tipdagi o'smirlardan doimo muloyimlik bilan, ammo qat'iyatli, shoshilmay, o'ylab javob qaytarishlarini talab qilish, ular xatti-xarakatlarida o'rtoqlari va kattalar bilan bo'lgan munosabatlarida o'zini tutishlikni tarbiyalab borish lozim. Bunday o'smirlardan mehnat faoliyatida izchillikni va ishda tartibli bo'lishni tarbiyalash xamma topshiriqlarni ish mobaynida yaxshi bajarishlarini talab qilish lozim. Melanxolik temperamentdagi o'smirlarda psixik jarayonlarning sust o'tishi qayd qilinadi. Ular kuchli qo'zg'ovchilarga qiyinchilik bilan javob qaytaradilar, diqqatlarini bir narsaga uzoq vaqt va kuchli jalb eta olmaydilar.

Shuning uchun bunday o'smirlarda odamga el bo'lishlikni o'stirish, jamoada do'stlik va o'rtoqlik hislarini tarbiyalash zarur, chunki ular osonlikcha yakkalanib, o'z kechinmalariga berilib ketishi yoki jamoadan chetga chiqib, salbiy ta'sirlarga tushib qolishi mumkin.

1. Emansipatsiya reaksiyasi. Bu kattalarning qaramog'idan, nazoratidan va xomiyligidan ozod bo'lishga intilishda ko'rinadi. Reaksiya kattalar tomonidan belgilangan tartib, qoidaga qarshi yo'naltirilgan. «Ozod bo'lish» ehtiyoji mustaqil xayotga intilish bilan bog'liq bo'lib, bu reaksiya o'g'il bolalarda ko'proq bo'ladi.

2. Tengqurlari bilan guruhlashgan reaksiya. Buning ikki turi mavjud.

Birinchisi, bir jinsga asoslanib, unda doimiy lider va guruh a'zolarining vazifalari, ularning guruhdagi o'rni belgilangan. Bu guruhda "liderning adyutanti"

unda intellektual qobiliyat yo‘q bo‘lsada, lekin jismoniy kuchli bo‘ladi, «antilider»-liderning o‘rnini egallashga xarakat qiladigan, «ikkiyuzlamachi»-u tomonga xam, bu tomonga xam o‘tib yuradigan o‘smirlar bo‘ladi. Bunday guruhning o‘z xududi bo‘lib, unga begonalar yaqinlashtirilmaydi. Guruhning tarkibi barqaror bo‘ladi va yangi a‘zolari faqat sinovlar asosida qabul qilishadi. Ikkinchi turdagi guruhda rollar qat’iy

taqsimlanmagan va doimiy lider yo‘q. Liderning vazifalarini guruhning turli a‘zolari bajaradi. Guruh a‘zolari ikki jins vakillaridan tashkil topadi va uning tarkibi barqaror emas. Qiziqish - xobbi reaksiyasi. Intellektual-estetik qiziqishlar predmetga, musiqaga, radiotexnika, tasviriy san‘at, adabiyotga nisbatan. Jismoniy qiziqishlarga kuchi, chidamliligi, chaqqonligini oshirishga bo‘lgan xatti-xarakatlar kiradi.

So‘nggi 15-20 yil davomida o‘z joniga qasd qilish holatlari o‘smirlar orasida keskin ortishi bu muammo «yosharib» borishidan dalolat bermoqda. Butun Jahon Sog‘liqni Saqlash hududiy boshqarmalarining ma‘lumotlariga ko‘ra, 15-24 yosh o‘rtasidagi o‘smirlarning suiqasd holatlari 15 yilda 2 barobarga ko‘paygan. Fransiyada so‘nggi 10 yil mobaynida o‘smirlarning o‘z joniga qasd qilish holatlari 3 barobarga ortgan. So‘nggi 30 yil mobaynida AQShda 15-19 yoshli o‘smir yigitlar o‘rtasidagi o‘z joniga qasd qilish holatlari 300%, qizlar orasida esa 200% ga oshgan. Polshada 12-20 yoshli o‘smirlar o‘rtasidagi suitsid so‘nggi 10 yil davomida 4 barobar ko‘payib, bunda o‘g‘il bolalar 21%ni, qizlar esa 79%ni tashkil etmoqda.

Xo‘sh, o‘z joniga suiqasd qilish (ilmiy ibora bilan aytganda «suitsid») holatiga nimalar sabab bo‘ladi? Suitsid o‘zi nima? Suitsid (lot. “Suisaedere”, bunda “sui”- men;

“caedere”-o‘zimni o‘ldiraman) – ongli ravishda o‘z joniga qasd qilish, degan ma‘noni anglatadi. O‘smirlarda asosiy hayotiy pozitsiya susayishi;

Xalq ta‘limi pedagog xodimlari va rahbariyatida o‘smirlar o‘rtasidagi suitsid to‘g‘risidagi bilimlar tanqisligining mavjudligi. Maktab psixologlarining kasbiy jihatdan yetuk emasligi hamda og‘ir psixologik vaziyatga tushib qolgan o‘quvchilar bilan ishlash ko‘nikmasi mavjud emasligi.

Xulqning og‘ishishi asosan o‘smirlik davriga xos jarayon hisoblanadi. Bugungi kunda voyaga yetmaganlar orasida turli xil huquqbuzarlik, o‘z-joniga qasd qilish, narkotik moddalarni iste‘mol qilish kabi salbiy illatlarning paydo bo‘lishi va kuchayshi dolzarb muammoga aylanmoqda. E.Dyurkgeymning ta‘kidlashicha deviant hulk jamiyatda me‘yoriy nazorat susayganda yuzaga kelar ekan. R.Mertonning nazariyasida esa, jamiyatda ma‘naviy qadriyatlar inson tomonidan obyektiv ravishda qabul qilinmay, qadriyatlar tizimi yemirilishni boshlaganda vujudga kelar ekan. Ijtimoiylashuv jarayonida deviant xulq atvoriga oilada va o‘smirning atrof-muhitida yetakchi bo‘lgan tarbiyaviy holat asos solar ekan. O‘smirlarda uchraydigan salbiy xulq-atvor ikki guruhga bo‘lib o‘rganiladi: Xulq-atvor motivlarining noto‘g‘ri rivojlanishi yoki kuchli effektli his-tuyg‘ular ya‘ni turli tartib intizomsizliklar, atrof-dagi insonlar bilan noto‘g‘ri munosabatda bo‘lish natijasida turli konfliktlarning vujudga kelishi, turli tasodifiy guruhlariga kirish, jamoada o‘zini ko‘rsatishga intilish. Sangvinik temperamentdagi o‘smirlarda his-tuyg‘ular tashqi ko‘rinishda yorqin ifodalangan bo‘ladi. Ularni boshqa ishlarga berilib ketmasligi uchun doimo nazorat qilish va kuchi yetadigan ish bilan band qilish kerak. Flegmatik temperamentdagi o‘smir og‘ir, vazmin, xarakatlari salmoqli bo‘ladi. Shuning uchun ulardagi sovuqqonlik, beparvolik, bo‘shanglik, faoliyatsizlikning namoyon bo‘lishga yo‘l qo‘ymaslik kerak.

XULOSA: Shaxs og‘ishgan xulqini psixologik korreksiyalash jarayoni kechiktirib bo‘lmas vazifa hisoblanadi. Sababi og‘ishgan xulqning psixologik muammolarini amaliy yordam berish orqali hal qilish muhim hisoblanadi. Bunda barcha aloqador shaxslar, pedagog-psixolog hamda subyektning yaqin insonlari birgalikda ish olib borib, maqsadga erishishi tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ivy A., Ivy M. Psixologik maslahat va psixoterapiya M.: Ilmiy-ishlab chiqarish nashriyoti, Lyubertsy, 2019. - 487 p.
2. Aleksandrovskaya E.M. Kichik maktab o‘quvchilarining shaxsini shakllantirishning tipologik variantlari. - M.: Folium, 2013. - 32 b.
3. Aleksandrovskiy Yu. A. Chegaradagi ruhiy kasalliklar. M.: "Tibbiyot", 2013. - 262 b.
4. Aleshina Yu.A. Shaxsiy va oilaviy psixologik maslahat. ^ Ed. 2. - M.: "Klass" mustaqil kompaniyasi, 2020. - 208 b.
5. Ananyev B.G. Inson bilim ob'ekti sifatida. - Sankt-Peterburg: Peter, 2020: -288 p.
6. Ziyonet